

ОЦІНКА ДЕГРАДАЦІЇ ПРИРОДНИХ КОРМОВИХ УГІДЬ В ЗОНІ ПОЛІССЯ

Н.В. Цуман, к. с.-г. н., доцент

С.С. Журавель, аспірант

Житомирський національний агроекологічний університет

zhuravell-svetlana@rambler.ru

За даними наукових досліджень, продуктивність природних кормових угідь зони Полісся на даний час в більшості не відповідає вимогам їх ефективного господарського використання. Через спрощення та відсутність системно-динамічного господарського впливу на природні фітоценози, як функціональної частини лучних екосистем, рівень їх корисності в кормовому забезпеченні за останні 20 років знизився на 30-45 % [1, 3].

За даними наукових досліджень А.В. Боговіна, І.Т. Слюсаря, М.К. Царенко, освоєння екологічно беззбиткових і малозатратних заходів з врегулювання видового складу фітоценозів природних луків, відновлення їх продуктивного потенціалу є основним завданням

агроекологів. Широкомаштабність зниження продуктивності луків веде до зниження життєздатності багатьох рідкісних видів кормових рослин [2].

Так, за даними наших досліджень, деградують популяції бекманії звичайної, вики мишачої, пирію повзучого, люцерни жовтої та інших. Суттєво порушується біорозмаїття в середовищі «рослинного населення» луків. На фоні зникаючих аборигенних видів цінних у кормовому відношенні трав у травостій активно впроваджуються популяції, які не поїдають тварини та отруйні. З цим пов'язана не тільки зміна водного режиму луків, але й режим їх господарського використання.

Останні два десятиліття вони експлуатуються на рівні користування «дарунку природи». Недотримання луко-меліоративних регламентів, відсутність елементарного догляду за луками, порушення технології збирання трав обумовили зміну ботанічного складу травостоїв зі зниженням їх урожайності, не окупності витрат на механізоване збирання травостою, що зумовило «некосимість» луків, а значить їх засмічення.

Через грубі порушення режимів затоплення й користування травостоєм, за даними наших досліджень, які проводили протягом 2010-2013 років, костриця лучна знизила свою життєвість і не створює травостою навіть на середньозволожених ділянках луків. Тому, у фазу цвітіння цих трав, домінують інші види – не цінні як корми, що є ознакою деградації корінних співтовариств із сімейства тонконогових.

Порівняльний аналіз рослинного покриву за матеріалами наших маршрутних обстежень, проведених в 2010-2013 рр. в Коростенському районі Житомирської області (с. Грозине) показав, що луки, як співтовариства багаторічних трав'янистих рослин якщо і збереглися, то потерпіли істотні зміни у видовій структурі. На луках високого рівня переважають види, характерні для сухих луків, такі як: полин, гірчак повзучий та інші. Ці ж види з'явилися і стали частіше зустрічатися на луках середнього рівня затоплення. На луках високих й верхніх частин відзначене випадання із травостою очеретянки звичайної. На сирих луках середнього рівня відзначене різке зниження в травостої маси таких найцінніших видів трав: як вика (мишачий горошок), костриця очеретяна, пирій повзучий. Повсюди на луках різко збільшилась кількість бур'янів. Зростання ролі бур'янів пов'язане з ослабленням конкурентноздатності мезофільних видів в умовах дефіциту вологи.

Характерним проявом в травостої луків (здебільшого на підвищених ділянках заплави) відзначена поява пустельно-степових

бур'янистих видів, а також багаторічних напівпустельних рослин – полину сивого та інших.

Крім того, відзначена низька забезпеченість ґрунтів основними елементами мінерального живлення. Ступінь деградації луків за типом виснаження ґрунту варіює в широких межах. Трансформація рослинного покриву луків зі зниженням життєво-рідкісних видів трав із сімейства тонконогових і бобових відбувається, в основному, через недостатньо тривалу або повну відсутність затоплення луків і зміну строків пропуску паводкових вод на більш пізні терміни. При пізньому затопленні трави вже значно відростають, витративши на утворення травостою поживні речовини, а під водою надземні частини багатьох трав гинуть. Після спаду води рослини відростають вже ослаблені.

Слід зазначити, що в останні роки спостерігаються постійні зміни в рослинності луків убік їх деградації. Тому, при збереженні існуючого гідрологічного режиму або зміні його убік зменшення можна чекати подальшого розвитку і поглиблення ще суттєвіших процесів деградації рослинності. Усі відзначені негативні зміни рослинного покриву з різким зниженням урожайності травостоїв пов'язані зі зменшенням водозабезпеченості луків.

Істотну роль в дестабілізації рослинних співтовариств відіграє також ненормоване пасіння тварин і порушення технології збирання трав.

Характер зміни стану більшості луків можна віднести до класу помірної деградації зі зниженням здатності до самовідновлення. Луки потребують меліорації. Відновлення їх продуктивності може бути досягнуте за рахунок біологічно оптимізованого режиму проведення поверхневого або корінного поліпшення й нормованого їх використання [3, 4].

Виходячи з фактичного стану луків, їх меліорація й подальше використання повинні відповідати ряду екологічних вимог і нормативів.

Література

1. Природні лучні угіддя Українського Полісся / Д.Я. Афанасьєв, Л.М. Сипайлова, Е.П. Лихобабина та ін. – К. : Наук. думка, 1982. – 308 с.
2. Боговін А. В. Трав'янисті біогеоценози, їхнє поліпшення та раціональне використання / А. В. Боговін, І. Т. Слюсар, М. К. Царенко. – К. : Аграрна наука, 2005. – 360 с.

3. Кияк Г. С. Луківництво : підручн. / Г. С. Кияк. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. :Вища школа, Головне вид-во, 1980. – 304 с
4. Кургак В. Г. Лучні агрофітоценози / В. Г. Кургак. – К. : ДІА, 2010. – 374 с.